

УДК 336.2:339.9

Інна ГУЦУЛ

МИТНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Досліджено сутність і роль митної політики в контексті пожевлення зовнішньоекономічної діяльності. Охарактеризовано періодизацію етапів митної політики. Ви-світлено процедури та інструменти тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Проаналізовано основні показники експортно-імпортних операцій. Систематизовано сучасні проблеми митної політики України та окреслено вектори її ефективного розвитку з урахуванням перспективного впливу на зовнішньоекономічну діяльність в умовах євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: мито, митна політика, зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД), митно-тарифне регулювання, нетарифне регулювання, експорт, імпорт, ефективність митного регулювання ЗЕД.

Инна ГУЦУЛ

Таможенная политика и ее влияние на внешнеэкономическую деятельность

Исследованы сущность и роль таможенной политики в контексте оживления внешнеэкономической деятельности. Охарактеризована периодизация этапов таможенной политики. Освещены процедуры и инструменты тарифного и нетарифного регулирования внешнеэкономической деятельности. Проанализированы основные показатели экспортно-импортных операций. Систематизированы современные проблемы таможенной политики Украины и намечены векторы ее эффективного развития с учетом перспективного воздействия на внешнеэкономическую деятельность в условиях евроинтеграционных процессов.

Ключевые слова: пошлина, таможенная политика, внешнеэкономическая деятельность (ВЭД), тарифное регулирование, нетарифное регулирование, экспорт, импорт, эффективность регулирования ВЭД.

Inna GUTSUL

Customs policy and its effect in foreign economic activity

Introduction. Modern trends in economic and social processes need improving tax and customs regulation. It will contribute to the stabilization economy and competitiveness national production when entering Ukraine into the world economy. An important role should be given customs policy, particular – taxation of foreign economic activity, as the proceeds of the administration of customs tax occupy high share in the structure of revenues of the State Budget of Ukraine.

Purpose. *The main goal of the article is a study of the major scientific and theoretical and applied principles of organization and implementation of the customs policy of Ukraine and identifies its impact on the effective development of foreign trade.*

Results. *State Customs policy has a huge impact on the effectiveness of foreign business entities, since it defines the forms and methods of foreign trade. In particular, by introducing a optimal cost and purely political measures the state can regulate the trade flows of goods and services. By introducing import duties, the state protects domestic producers and vice versa overflows of the internal market certain types of products the government provides incentives to producers of export goods, which in turn improves the profitability and productivity of foreign economic activity of enterprises in general.*

Conclusion. *Monitoring the regulatory capacity of customs policy in the context of the impact on foreign economic activity confirmed the presence of real problems and imbalances in the national economy, which reduces the Ukrainian export and import. Therefore, improvement of customs policy at present is one of the priorities of economic development Ukraine, including fiscal authorities. In order to accelerate the pace of social and economic growth is very important to use referred to in Article ways to improve customs policy in the context of the impact on export-import operations.*

Keywords: *duty, customs policy, foreign economic activity (FEA), customs-tariff regulation, tariff regulation, export, import, efficiency of customs regulation of foreign economic activity.*

JEL Classification: H29, P33, F15, E52.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку економічних і соціальних процесів потребують удосконалення податкової системи та митної справи, що сприятиме стабілізації й конкурентоспроможності економіки України при входженні в світове господарство. Важлива роль при цьому повинна надаватися митній політиці, зокрема процедурам оподаткування зовнішньоекономічної діяльності, оскільки надходження від адміністрування митних платежів займають високу частку у структурі дохідної частини Державного бюджету України.

Ретроспективний досвід розвитку більшості країн світу декламує про те, що митна політика є важливою складовою високо-ефективної організації життя суспільства, а головне – функціонування його економіки. Вирішуючи цілу низку важливих завдань, митна політика постає значним важелем

підтримки рівноваги і створення у суспільному виробництві найсприятливіших умов для розвитку власної економіки. В контексті цього, активізація державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності взагалі та митного регулювання зокрема на сучасному етапі становлення торгівельних відносин набувають все більшого значення в умовах глобальної конкуренції та захисту національних економічних інтересів.

Тому формування ефективної системи оподаткування зовнішньоекономічної діяльності в умовах лібералізації митної політики України є надзвичайно актуальним питанням та потребує ґрунтовних наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя до розуміння проблем оподаткування зовнішньоекономічних операцій закладене у працях відо-

мих зарубіжних економістів: Р. Вернона [R. Vernon], Д. Кейнса [G. Keynes], С. Ліндера [S. Linger], А. Маршала [A. Marshall], Дж. Мілля [G. Mill], Б. Оліна [B. Ohlin], М. Познера [M. Posner], Д. Рікардо [D. Ricardo], А. Сміта [A. Smith] та інших. Що стосується теоретично-методичних і концептуальних засад формування та удосконалення митної політики в контексті активізації зовнішньоекономічної діяльності, то вони здебільшого висвітлені у працях таких науковців, як: В. Андрущенко, І. Бережнюк, А. Войцещук, О. Гребельник, М. Дем'яненко, В. Єдинак, Ю. Іванов, А. Крисоватий, А. Луцик, І. Лютій, В. Мартинюк, А. Мокій, П. Пашко, Ю. Полякова, В. Федосов та ін.

Поряд з цим, малодослідженими залишаються питання ефективного використання інструментарію оподаткування суб'єктів зовнішньоекономічного простору, потребує сучасних підходів обґрунтування фіскально-регулюючих аспектів узгодження інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності. Водночас необхідно удосконалити методику проведення оцінювання фіскальної ефективності оподаткування зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням актуальних змін у сфері митної політики відповідно до умов сьогодення. З урахуванням цих аспектів, об'єктивно зумовленою є необхідність подальшого дослідження перспектив впливу митної політики на зовнішньоекономічну діяльність, особливо на тлі сучасних євроінтеграційних процесів.

Метою статті є дослідження основних науково-теоретичних і прикладних засад організації та здійснення митної політики України, а також виявлення її впливу на ефективний розвиток зовнішньоекономічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Митна політика кожної держави спрямовується на захист власних економічних інтересів з допомогою використан-

ня визначеного тарифного і нетарифного інструментарію. Україна, вступивши до Світової організації торгівлі (СОТ), безумовно, повинна враховувати митну політику та вимоги цієї організації. В умовах дифузії певних стадій дестабілізуючих факторів національної економіки важливо віднайти ефективні та дієві інструменти митного регулювання, які узгоджувались би зі світовими стандартами та вимогами, а також сприяли зовнішньоекономічній діяльності.

В Україні мито залишається одним із інструментів регулювання зовнішньої торгівлі з переважанням адвалерних ставок і застосуванням специфічних і комбінованих ставок до окремих груп товарів. За визначенням ст. 2 Митного кодексу України митною політикою є система принципів та напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних і нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі [1]. Досить ґрунтовно формулює сутність мита О.П. Гребельник, він вважає, що мито – це вид державного непрямого податку, який справляється з імпорту, експорту та транзиту товарів, торговельно-промислового прибутку, майна, цінностей і предметів, що перетинають кордон у визначених державою пунктах під контролем митних органів [2, 156]. На нашу думку, сьогодні митна політика України зводиться до потреби забезпечення її єдності на всій території, координації зусиль усіх підрозділів Державної фіскальної служби України на виконання її пріоритетних напрямів, удосконалення нормативно-правової бази, взаємодію на тісну співпрацю із митними органами інших країн. У ринковій економіці держава здійснює регулювання зовнішньоекономічної діяльності для гарантування безпеки країни і захисту загальнонаціональних інтересів. Діяльність державних органів стосовно регулювання ЗЕД здійснюється майже у всіх країнах світу, але її масштаби, форми і мето-

ди, конкретна мета і завдання визначаються кожною країною з урахуванням її масштабів, становища в сучасному світі, зовнішньої і внутрішньої політики

Формування сучасної митної політики України пройшло кілька вагомих етапів. Перший (1991–1993 рр.) характеризувався контролем за зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання. Другий (1994–1995 рр.) був спрямований на наповнення державного бюджету за рахунок оподаткування експортної та імпорتنної діяльності. Показово, що саме третьому етапу (1996–1998 рр.) властива протекціоністська зорієнтованість, тобто сприяння захисту національного товаровиробника від іноземної конкуренції. На теперішньому етапі виникає завдання удосконалення системи митно-тарифного регулювання відповідно до європейських та загальносвітових стандартів; дотримання зобов'язань, пов'язаних з участю у Світовій організації торгівлі; впровадженням у дію із 1 січня 2016 р. Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [3, 71].

За роки функціонування держав сформувався певний інструментарій захисту внутрішніх товарних ринків і національних товаровиробників від недобросовісної зовнішньої конкуренції, а також доступу до зовнішніх ринків. Важливо відзначити також тенденцію переходу від застосування митно-тарифного до переважно нетарифного регулювання у зв'язку з лібералізацією міжнародної торгівлі. Значне зниження рівня тарифних ставок і контроль тарифів призвели до формування в системі світової торгівлі більш ефективного і гнучкого протекціонізму, основу якого складають нетарифні методи регулювання, що постійно модифікуються й ускладнюються. До нетарифних методів належать практично всі заходи, які застосовує держава для регулювання зовнішньої торгівлі, за винятком тарифів [4, 91].

Україна у своїй митній політиці повинна рухатися шляхом відходу від тарифних обмежень до нетарифного регулювання, як це і відбувається в усьому світі. Звичайно ж, упроваджувати такі методи митного регулювання неможливо без удосконалення та гармонізації українського законодавства з законодавствами найбільш розвинених країн Європи та світу.

Державна митна політика має величезний вплив на ефективність зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Оскільки вона визначає форми та методи здійснення ЗЕД. Зокрема, шляхом упровадження як економічно обґрунтованих, так і суто політичних заходів держава може регулювати експортно-імпортні потоки товарів та послуг. Установлюючи ставки ввізного мита, захищає внутрішніх товаровиробників і, навпаки, при переповненні внутрішнього ринку певними видами товарів надає експортні пільги виробникам цих товарів, що, у свою чергу, сприяє підвищенню рентабельності зовнішньоекономічної діяльності та продуктивності роботи підприємств у цілому [5, 15–16].

Ще одним впливовим інструментом митної політики держави є створення вільних економічних зон у рамках міждержавних угод, які дають досить широкі можливості для проведення експортно-імпортних операцій.

Поряд з цим, варто зазначити наступний контекст: використання основних інструментів митного регулювання, по-перше, передбачає втручання в сферу приватного підприємництва, а тому потребує чіткої нормативно-правової регламентації, а по-друге, узгодження зовнішньоторговельної політики до загальноприйнятих стандартів міжнародної торгівлі. Такий контекст дає підстави говорити про те, що на сьогодні сучасна митна політика України характеризується недо-

сконалістю, свідченням чому можуть бути такі фактори впливу на неї:

- значна частка у загальному обсязі товарообігу товарів переміщується з приховуванням інформації від фіскальних органів або шляхом контрабанди;
- велика кількість правопорушень у сфері інтелектуальної власності;
- невідповідність існуючої системи митного контролю сучасним стандартам пропускної спроможності;
- наявність певних шахрайських і корупційних схем у системі державного управління митною справою;
- великий обсяг тінізації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств тощо [6].

Низька ефективність реалізації митної політики може також бути проілюстрована динамікою обсягу експорту-імпорту товарів та послуг в Україну (рис. 1).

З даних табл. 1 чітко видно, що спостерігається зменшення зовнішньоекономічної активності, зокрема обсяг експорту товарів та послуг знизився у 2015 р. в 1,41 раза, а імпорту – в 1,45 раза відпо-

відно. При цьому зазначимо, що сальдо у 2014 р. мало позитивний показник в розмірі 527 млн. дол. США, а в 2015 р. – негативний -632,5 млн. дол. США.

Що стосується зовнішньої торгівлі України послугами та товарами з країнами ЄС, то динаміка характеризується певною різноманітністю (табл. 1). У 2014 р. серед країн-лідерів ЄС щодо імпорту та експорту товарів були Польща, Італія, Німеччина та Угорщина, а щодо експорту та імпорту послуг, то ситуація дещо змінилася в бік тих країн, які мають дещо ліберальні підходи оподаткування, це – Кіпр, Великобританія, Нідерланди, а також Німеччина і Польща.

В зв'язку з такою ситуацією, а також кризовими явищами та дестабілізуючими факторами в економіці України, необхідно розробити додаткові заходи щодо вдосконалення митної політики України, серед яких, на наш погляд, найважливіші наступні:

- 1) зниження абсолютного розміру ставки ввізного мита на велику частину номенклатури технологічного обладнання при одночасному збереженні високої ставки мита за тими товарами, де необхідний захист;

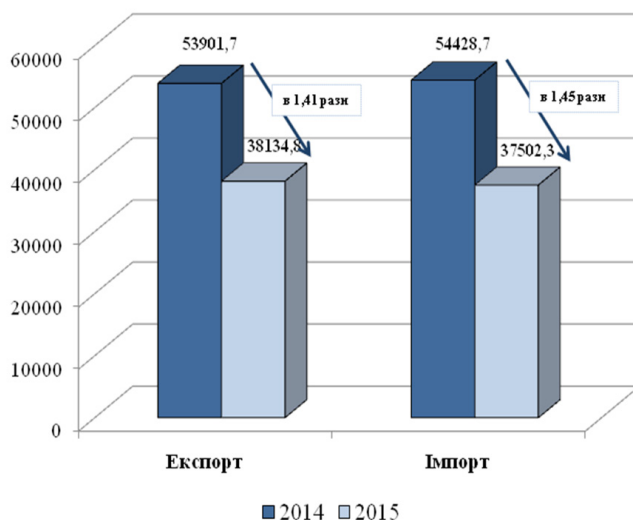

Рис. 1. Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2014–2015 рр. (млн. дол. США)*

* Складено на основі [7].

Таблиця 1

Характеристика зовнішньої торгівлі України послугами та товарами з країнами ЄС у 2014 р.*

	Зовнішня торгівля товарами			Зовнішня торгівля послугами		
	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо
Усього по країнах ЄС	17002,3	21069,1	-4066,8	3991,6	3148,8	842,8
В тому числі найбільші значення в розрізі деяких країн ЄС:						
Польща	2644,7	3070,8	-426,1	202,8	148,4	54,4
Німеччина	1590,6	5361,5	-3771	672,8	591,3	81,5
Італія	2468,3	1509	959,3	144,8	512,5	-367,7
Угорщина	1509,9	1464	45,9	98,8	65,4	33,4
Нідерланди	1106,1	763,9	342,2	284,3	129,2	155,1
Іспанія	1166,6	607,6	559	37,1	27,2	9,9
Кіпр	283,7	50,3	233,4	461,1	512,5	-51,4
Велика Британія	589,2	692	-102,8	660,1	705,8	-45,7

* Складено на основі [7].

Примітка: Інформація щодо зовнішньої торгівлі України товарами з країнами ЄС у 2015 році уточнюється і станом на 04.04.2016 р. ДССУ не оприлюднена.

2) розширення практики застосування диференційованих за рівнем абсолютних значень ставок митних платежів залежно від рівня заявленої вартості за одиницю товару;

3) збільшення в митному тарифі України частки специфічних і комбінованих ставок ввізного мита та зміщення в подальшому специфічних складових комбінованих ставок на «плюсові».

В контексті цього, зниження ставок ввізного мита на технологічне обладнання сприятиме активному ввезенню в Україну такого обладнання [8], що на сьогодні є досить важливим, зважаючи на високий ступінь зносу основних виробничих фондів на більшості вітчизняних підприємств. Ввезення сучасного спеціального технологічного обладнання, призначеного як для виготовлення засобів виробництва, так і для споживчих товарів (особливо виробів легкої та харчової промисловості), матиме позитивний вплив на розвиток промисловості України.

Таким чином, постає необхідність у формуванні та систематизації векторів підвищен-

ня ефективності проведення митної політики в контексті впливу на експортно-імпорتنі операції, зокрема, до них слід віднести наступні:

1) стабілізація ситуації в країні;

2) визначення пріоритетних напрямів та відповідної державної підтримки розвитку галузей народного господарства й видів виробництва, що забезпечуватимуть потреби внутрішнього ринку у високоякісних конкурентоспроможних товарах, аналогічних імпортованим в Україну;

3) розвиток імпортозаміщуваних виробництв із подальшою їх орієнтацією на експорт за умови повного забезпечення потреби внутрішнього ринку в цих товарах [9];

4) запровадження пільг для імпортерів, які ввозять сировину та напівфабрикати для виробництва експортної продукції;

5) введення вибіркового тарифного обмеження щодо тієї імпортованої продукції, яка може впливати на стан таких вітчизняних галузей народного господарства, як легка промисловість, сільське господарство, машинобудування тощо [4, 93];

6) підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку за рахунок впровадження новітніх технологій і використання сучасного устаткування;

7) залучення іноземних інвестицій для створення потужного експортного сектору;

8) налагодження алгоритму швидкого реагування на несподіване шахрайство та боротьба з ним – успіх будь-якого заходу у боротьбі з шахрайством безпосередньо залежить від адміністративних функцій Державної фіскальної служби України, зокрема митних підрозділів [10, 9];

9) забезпечення функціонування механізмів кредитування і страхування експорту за участю держави, а також надання державних гарантійних зобов'язань щодо експортних кредитів;

10) орієнтація на розширення використання місцевих ресурсів та інших конкурентних переваг України;

11) укладення ефективних договорів, врахування своєчасної практики ціноутворення;

12) сприяння заходам щодо інтеграції економіки в європейські і світові господарські об'єднання та організації.

Отже, пріоритетним напрямом роботи державних управлінських інституцій в Україні має стати прийняття обґрунтованої стратегії митної політики щодо імпорту, яка сприятиме технологічній реконструкції вітчизняної промисловості. Диверсифікована митна і тарифна політика має узгоджуватися з інтересами національної промисловості й інтересами міжнародних об'єднань, до складу яких входить Україна.

Висновки. Моніторинг регулюючого потенціалу митної політики в контексті впливу на зовнішньоекономічну діяльність підтвердив присутність реальних дисбалансів і проблем у національній економіці, які зменшують можливості українського експорту та імпорту.

Це першочергово створює передумови для корекції пільгової політики в сфері митного оподаткування зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, при удосконаленні процесу пільгового оподаткування зовнішньоекономічної діяльності важливо враховувати перспективи інтенсифікації фіскальних ефектів. Важливо зазначити, що тяжіння національної системи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності до європейських і світових стандартів передбачає врахування фіскальних ефектів щодо реорганізації системи митного оподаткування, основними з яких є покращення доступу українських товарів та послуг на ринку ЄС, збільшення надходжень до державного бюджету від сплати ПДВ при митному оформленні імпорту. Тим не менше, удосконалення митної політики України на сучасному етапі є одним із пріоритетних напрямів діяльності ДФС України та каталізатором соціально-економічного зростання, тому сформульований у процесі дослідження спектр підвищення ефективності проведення митної політики в контексті впливу на експортно-імпортні операції є дуже актуальним.

Варто резюмувати, що з метою активізації зовнішньоекономічної діяльності та стимулювання розвитку реального сектору економіки України за допомогою митно-податкового регулювання необхідно не забувати про вже зроблені кроки щодо удосконалення та реформування його діючої практики в контексті задоволення фіскальних і суспільних потреб і націлитися всім учасникам зовнішньоекономічних відносин на їх ефективне виконання.

Література

1. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI / Редакція від 01.04.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
2. Гребельник О.П. Митно-тарифна політика за умов трансформації економічної сис-

теми : монографія / О.П. Гребельник. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 488 с.

3. Мокій А.І. Митна політика в системі захисту внутрішнього ринку / А.І. Мокій, Ю.В. Полякова, І.Ю. Фільченко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 6. – С. 70–74.

4. Луцик А.І. Митна політика як стимулятор економіки в умовах інтеграційних процесів / А.І. Луцик // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 7. – С. 91–93.

5. Кислий В.М. Вплив митної політики на ефективність зовнішньоекономічної діяльності / В.М. Кислий, Т.І. Жарик // Вісник Сумського державного університету. – Сер. “Економіка”. – 2008. – № 2, Т. 1. – С. 14–20.

6. Єдинак В.Ю. Вплив митної політики на зовнішньоекономічну діяльність підприємств / В.Ю. Єдинак, Н.М. Плешкова, С.П. Ніжніченко // Ефективна економіка. – 2014. – № 11.

7. Інформація з офіційного сайту Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Бережнюк І.Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти : монографія / І.Г. Бережнюк. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – 543 с.

9. Пашко П.В. Митна безпека (теорія, методологія та практичні рекомендації) : монографія / П.В. Пашко. – Львів : ІРД НАН України, 2009. – 628 с.

10. Крисоватий А.І. Фіскальна ефективність ПДВ із ввезених на митну територію України товарів / А.І. Крисоватий, І.А. Гуцул // Економіст. – 2015. – № 5. – С. 7–9.

References

1. Mytnyi kodeks Ukrainy vid 13 bereznia 2012 roku № 4495-VI / Redaktsiia vid 01.04.2016 [Customs Code of Ukraine]. (2012, March, 13). Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

2. Hrebelnyk, O.P. (2001). Mytno-taryfna polityka za umov transformatsii ekonomichnoi systemy [Customs tariff policy in conditions of transformation of economic systems]. Kyiv: Kyiv.nats.torh.-ekon. un-t [in Ukrainian].

3. Mokii, A.I., Poliakova, Yu.V., Filchenko, I.Iu. (2015). Mytna polityka v systemi zakhystu vnutrishnoho rynku [Customs protection system in the internal market]. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. – Global and national economic problems, 6, 70–74 [in Ukrainian].

4. Lutsyk, A.I. (2010). Mytna polityka yak stimulator ekonomiky v umovakh intehratsiinykh protsesiv [Customs as a stimulant economy in the integration process] Ekonomichnyi analiz – Economic analysis, 7, 91–93 [in Ukrainian].

5. Kyslyi, V.M., Zharyk, T.I. (2008). Vplyv mytnoi polityky na efektyvnist zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Impact of customs policies on the effectiveness of foreign economic activity] Visnyk Sumskoho derzhavnogo universytetu. Seriiia “Ekonomika” – Bulletin of Sumy State University. Series “Economy”, 2 (Vol. 1), 14–20 [in Ukrainian].

6. Iedynak, V.Iu., Plieshkova, N.M., Nizh-nichenko, S.P. (2014). Vplyv mytnoi polityky na zovnishnoekonomichnu diialnist pidpriemstv [Impact of Customs policies on foreign economic activity of enterprises] Efektyvna ekonomika – Efficient economy, 11 [in Ukrainian].

7. Informatsiia z ofitsiinoho сайtu Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Information from the official website of the State Statistics Service of Ukraine]. – Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Berezniuk, I.H. (2009). Mytne rehuliuвання Ukrainy: natsionalni ta mizhnarodni aspekty [Customs regulation of Ukraine: national and international aspects]. Dnipropetrovsk: Akademiia mytnoi sluzhby Ukrainy [in Ukrainian].

9. Pashko, P.V. (2009). Mytna bezpeka (teoriia, metodolohiia ta praktychni rekomendatsii) [Customs security (theory, methodology and practical advice)]. Lviv: IRD NAN Ukrainy [in Ukrainian].

10. Krysovatyi, A.I., Gutsul, I.A. (2015). Fiskalna efektyvnist PDV iz vvezennykh na mytnu terytoriiu Ukrainy tovariv [Fiscal efficiency VAT on imported to Ukraine goods]. Ekonomist – Economist, 5, 7–9 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.05.2016.